

LEVA BİLİM TOPLULUĞU
2025 Leva Matematik ve Kültür Kampları
Genel Yetenek Sınavı

Metin 1.2

DİLLERİN SOYAĞACINI ÇİZMEK: TARİHSEL DİL BİLİMİNE GİRİŞ

İngilizceyi ana dili olarak konuşan kimi toplumlar tüm dünyadan İngilizce öğrenmelerini bekleyip kendileri ikinci bir dil edinmeye tenezzül etmezken Eski Yugoslavya topraklarında doğan çoğu kişi en az 4 dili akıcı bir şekilde konuşabilmektedir! İşte o diller: Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, Karadağca. Şimdi bir de okuldan kaçan küçük oğlunuzun arkadaşlarına bu dört dilde ayrı ayrı nasıl hava attığını inceleyin.

Sırpça: Danas sam pobegao iz škole.
Hırvatça: Danas sam pobjegao iz škole.
Boşnakça: Danas sam pobjegao iz škole.
Karadağca: Danas sam pobegao iz škole.

Fas Arapçası konuşan bir kişi ile Kuveyt Arapçası konuşan bir kişi birbirini anlamadıkları halde konuştukları dile aynı isimle sesleniyorsa, bizim buradaki dört dili farklı değerlendirmemiz bir hata mıdır?

Dil bilimi bu soruyu kendine konu edinmez. Zira bizim bu dilleri bir tutmamız ya da birbirinden ayırmamız, insanların ne konuştuklarını daha iyi anlamamızı sağlamaz ve yalnızca kâğıt üstünde kalır. Kâğıt üstünde kalan çizgileri çizmek politikacıların işidir. Nitekim “dil” kavramının sınırlarını çizme çabası yüzyıllardır politik emellere alet edilmiştir.

Öte yandan, dillerin tarih boyunca nasıl değiştiğini, nasıl farklı kollara ayrıldığını ve bu kolların nasıl yeni dillere dönüştüğünü anlamak dil biliminin gerçek bir konusudur. Bu metinde *tarihsel dil bilimi* isimli disiplinin bu soruyu nasıl cevapladığını öğreneceğiz.

“Ortak ata” kavramı

Bazı diller birbirine o kadar benzer ki, bu benzerliği açıklamanın en makul yolu, bu dillerin yüzyıllar önce konuşulmuş tek bir **ortak ata** dilin zamanla kollara ayrılması sonucu oluştuğunu söylemektir. Ortak bir atadan türeyen farklı dillerin oluşturduğu bütüne bir **dil ailesi** deriz.

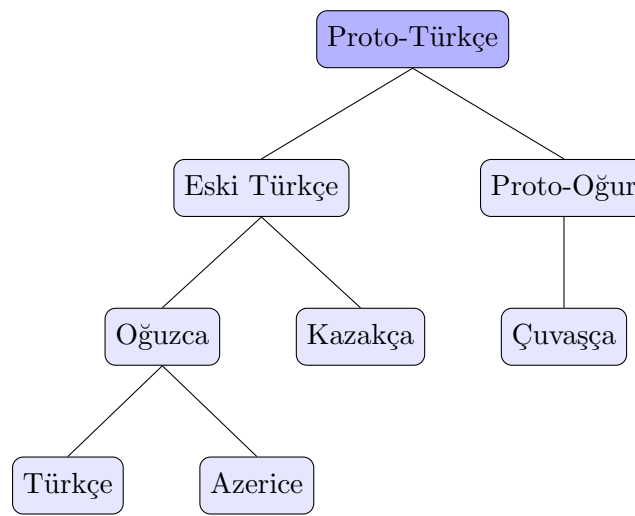
Türkçe	Azerice	Kazakça	Çuvaşça
su	su	suu	şыв / şu
kül	kül	kül	kěl
göl	göl	köl	külě
yol	yol	jol	şul
ata	ata	ata	atte
ışık	ışık	jaryq	şură
dağ	dağ	tau	tăvat
od (ateş)	od	ot	vut / vot

Tablo 1: Türkçe, Azerice, Kazakça ve Çuvaşçada eş anlamlı kelimeler

Türkçe ile Azerice'nin yüksek benzerliği malumunuzdur. Hiç Azerice bilmeyen bir Türkçe konuşanı bile Azerice bir metnin büyük kısmını doğru anlayabilir. Kazakça da bu iki dile benzerlik gösterir fakat ciddi bir ön hazırlık yapmadan Kazakça bir metni anlayamayız. Çuvaşça ise diğerlerinden o kadar uzaklaşmıştır ki, söz konusu hazırlık aylar ve yıllar sürebilir.

Bu gözleme Tablo 1'deki kelimelerin benzerliği de eklenince, bu dört dilin aynı dil ailesinde olduğunu düşünmeye başlıyoruz. Örneğin *göl* kelimesinin karşılıklarına baktığımızda şu tahmini yürütüyoruz: Binlerce yıl önce konuşulan bir dilde öyle bir kelime varmış ki, söylene söylene Çuvaşçada *külě*, Kazakçada *köl*, Türkçe ve Azericede de *göl* hâlini almış. Aynı kökten türeyen böyle kelimelere **köktes** adını veririz.

Bir kelimenin telaffuzunun değişmesi için aradan uzun zaman geçmesi gerekir. Dolayısıyla bir dilin kelimeleri akrabalarına nazaran ne kadar değişmişse, o dilin diğerlerinden daha eski bir tarihte ayrılmaya başladığını tahmin ederiz. Buna göre bu dört dil için aşağıdaki soy ağacını çizebiliriz:



Figür 1: Türkçe, Azerice, Kazakça ve Çuvaşçanın soyağacı.

Fonetik değişimler

Birazdan güncellenecek.

Proto dil inşası

Birazdan güncellenecek.